

CONFLICTES DEL CANAL D'URGELL (1853-1963)

*per Esteve Mestre i Roigé i Ton Solé i Bonet
Membres del Grup de Recerques del Pla d'Urgell "Mascança"*

Del Canal d'Urgell –durant els seus primers cent anys de vida– hi havia dos visions, la primera, que exalçava l'obra faraònica que convertí més de 60.000 hectàrees de secà desèrtic en un lloc paradisiac, un edèn, on la gent era feliç. I realment era cert, havien capgirat la situació de la Plana d'Urgell, però cap pagès es va fer milionari, ni molts dels seus habitants pogueren viure de la terra, havent d'emigrar a les ciutats o a Amèrica del Sud.

La segona és que, des de la seva concepció, el Canal sempre fou un cau de raons. Quan les obres arribaren a la seva fi, la Societat constructora estava a matadegolla amb els regants. L'enfrontament fou de tal calibre que quan s'acabà l'obra, –sense parangó a Europa– no se celebrà cap Festa d'Inauguració.

En aquest article ens referirem als grans –i alguns dels petits– conflictes que hi hagué entre la Societat Canal de Urgel SA –des d'ara, la **Societat**– i el País Regant, representat en molts casos pel Sindicat de Regants.

El cas fou que, al llarg d'una centúria, entre els Regants i la Societat, hi hagué sempre raons. En principi, per la poca aigua que portava el Canal, insuficient per regar tota la zona, però també per la falta de canalitzacions per fer arribar l'aigua a tots els camps.

A canvi de transportar l'aigua, fos molta o poca, pel Canal i les seves quatre sèquies principals, a la Societat se li pagava un novè –o l'11è– dels productes de la terra. De les 60.000 ha, la Societat –en teoria– es quedava la producció de 6.600 ha, el que la convertia en la major empresa latifundista de Catalunya, un fet que encenia els pagesos que creien que la Societat els robava i que, al llarg dels anys, havien pagat desenes de vegades el cost del Canal.

CONFLICTES ABANS DE LA CONSTRUCCIÓ DEL CANAL

Posem com a exemple un parell de conflictes viscuts d'opositors a la construcció del Canal.

1) Desviament de l'aigua del Segre al Canal d'Urgell.

Data 1853

Fets del conflicte. Propietaris, ajuntaments, veïns i propietaris de la gran majoria de poblacions que tocaven al Segre, presentaren un manifest al governador civil de Lleida exposant el seu convenciment que la construcció del Canal d'Urgell els minvaria el cabal del riu i es quedarien sense l'aigua que utilitzaven des de temps ancestrals per regar i fer funcionar els molins.

El conflicte s'acabà quan la Societat rebaté per escrit, un per un, els arguments del manifest, envià una còpia al governador Civil i aquest dona la raó a la Societat.

Protagonistes. Francisco de Sales de Rocabrunga i el Marquès de Pons. Propietaris d'Artesa de Segre, Gualter, Vilves, Montsonís i Collfred, Fondarella, Mollerussa, Sidamon, Palau i Bell-lloc. Ajuntaments d'Alcarràs, Aitona, Pons, El Tossal, Soses, Menàrguens, Balaguer, Camarasa, Torres de Segre i Lleida.

2) Manca d'aigua per fer funcionar els molins fariners a Vilves i Artesa de Segre.

Data 1853

Fets del conflicte. Ignasi Girona i Joan Viladot, propietaris dels molins fariners de Vilves i Artesa de Segre, en l'escrit adreçat al governador civil, demanen que el Canal d'Urgell no els deixi sense l'aigua que tenen concedida.

Novament la Societat adreçà un escrit al governador civil assegurant que res del que deien els moliners passaria. El governador els donà la raó.

Protagonistes. Propietaris de molins feiners, governador civil i S.A. Canal d'Urgell.

ELS GRANS CONFLICTES DEL CANAL.

1) La Societat no està d'acord amb la Llei de Canals i Embassaments.

Data 1870

Fets del conflicte. La Llei de 1870 estipulava que les empreses constructores de Canals, gaudirien de l'explotació de l'aigua a perpetuïtat, tenien llibertat per fixar el preu del cànon o tribut, per disposar de l'aigua i rebrien l'augment de

El Canal d'Urgell abans de revertir al país regant.

l'impost de la contribució mercès a la millora que experimentarien les terres de reg, fins arribar a cobrar, per una vegada, 150 ptes. per hectàrea.

Solament es podien acollir a aquesta Llei les empreses concessionàries de canals i embassaments de reg que no haguessin acabat les obres en la data de promulgació de la Llei (20 de febrer de 1870) i que no haguessin rebut subvenció del Govern, ni de les províncies, ni dels municipis, així com les que haguessin rebut alguna mena d'auxili amb caràcter de reintegració tindran dret a gaudir de tots les beneficis de la Llei, ..." (VILA (1992), pàg. 252)

La Societat pretengué adherir-se a la Llei, afirmant que el 1870 no havien acabat les obres del Canal, i que els faltava ramals i derivacions per fer arribar l'aigua a les finques, però l'any 1861 havia publicat "*Reseña de la obra del canal*" on donava per acabada l'obra.

La societat no es cansà d'enviar al·legacions al Ministeri fins que aconseguí que es promulgés el Reial Decret de 10 de novembre de 1882

Protagonistes.. Empresa S.A. Canal d'Urgell i l'Estat

2) Un escamot carlí vola el terraplè de Castellserà (1872). L'aiguat de Santa Tecla (1874)

Data. 22.07.1872, esfondrament del Terraplè de Castellserà i 22-23 setembre de 1874, l'aiguat de Santa Tecla.

Fets del conflicte. El 22 de juliol de 1872 un escamot carlí va fer volar amb dinamita el terraplè de Castellserà, inundà els camps de conreu i malmeté les collites de cereals que estaven a punt de collir-se. Tot i la promptitud de la Societat en reparar el desperfecte, una part important de la plana es quedà sense aigua una llarga temporada. Aquest fet comportà una gran resistència dels pagesos a pagar el novè.

El fet va persistir amb l'aiguat de Santa Tecla del 22-23 setembre de 1874, que va destruir la infraestructura del Canal i fins al 1876-1877, no recuperaria la normalitat.

Les irregularitats en l'arribada de l'aigua per regar van encendre el país regant i hi hagué una forta oposició a pagar el novè.

Protagonistes. Empresa S.A. Canal d'Urgell i Regants

3) El Sindicat de Regants s'oposa a l'aplicació del R.D. de 10 de novembre de 1882

Data. 1882

Fets del conflicte. Aquest Reial Decret concedia a perpetuïtat l'explotació del Canal a la Societat, i la llibertat de fixar el cànon que volgués l'empresa, pel que el Sindicat General de Regants –amb el recolzament de les institucions de Lleida– hi presentaren recurs ja que no podia admetre que, acabada la vigència del conveni de Madrid, el Canal no passés al país, amb la prerrogativa de fixar el preu del cànon.

El Sindicat argumentava que, passats els 99 anys, es podria donar el cas que després que el regant fes una gran inversió en aplanar les finques, sanejar-les, abonar-les, etc. les hagués d'abandonar per no poder pagar el preu de l'aigua, que la Societat fixaria lliurement, i haguessin de deixar novament les terres en secà.

Foren anys d'enfrontaments força violents entre pagesos i personal de la Societat. Sovint els regants destruïen boqueres i mòduls del Canal per tenir aigua per regar i la consigna de no pagar el novè anava de boca en boca per la Plana. En algunes poblacions, com Golmés i Bellvís, les amenaces i actes violents contra els empleats de la Societat van ser considerables. El 20 de novembre de 1887 es manifestaven a Mollerussa entre 12 i 14.000 regants. Finalment la Societat Canal –per tal de poder viure– renuncià a la perpetuïtat i l'Estat deixava el 16 d'agost de 1888, sense efecte el R.D. de 10 de novembre 1882.

Hi havia una gran decepció per ambdues parts, ni la Societat podia complir amb les seves obligacions, ni els camps regats, amb totes les despeses fetes en els darrers 25 anys, havien vist augmentar el seu valor. Tant la Societat, com la pagesia, havien errat en els seus càlculs.

Estat del canal després d'un esclavissament de terra.

Protagonistes. Empresa S.A. Canal d'Urgell, Sindicat de Regants, Diputació Provincial, Junta Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç, Col·legi d'advocats, Cambra de Comerç de Lleida.

4) **Conflicte amb La Canadenca.**

Data 1916

Fets del conflicte. La Canadenca quan començà a plantejar-se fer les grans construccions al riu Segre, es va adonar que la Societat era propietària de l'aigua del Segre i per controlar el seu Consell d'Administració, comprà més del 50% de les accions de la Societat, i així tingué les mans lliures per fer i desfer el que volgué.

El Sindicat de Regants va demanar al nou propietari, que els concedís més aigua pels regs, però la Canadenca els donava llargues, fins que s'assabentaren que tenia projectat aprofitar les aigües del Segre per a usos industrials, el que els podia deixar sense aigua. Tot el país, encapçalat per Francesc Macià, s'oposà al projecte i es formà una Junta de Defensa de l'Urgell

Aquesta Junta tornà a negociar i la Canadenca els oferí augmentar el cabal de l'aigua pels recs de l'Urgell, fins als 20m³ d'aigua, –l'aigua que portava el Canal no havia arribat mai a aquesta quantitat–, però acceptar-ho suposava la renúncia als 33 m³ que tenien concedits, fet que no acceptaren. Després d'àrdues negociacions, els regants conservaren els –teòrics i sobre paper– 33

m³ i a canvi de deixar fer les obres que la Canadenca tenia previstes fer al riu Segre, aquesta els concedia 6 m³ d'aigua pel futur Canal Auxiliar.

Anys després, quan la Canadenca havia fet les obres, vendria les seves accions de la Societat a la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre (CHE), el que la convertiria en majoritària en el Consell d'Administració de la Societat.

5) Oposició frontal a la construcció del Canal Auxiliar

Data. 1925

Fets del conflicte. Al·l'iniici de 1926, tres terratinents, Ignasi Gavin, de Juneda, Francesc Xammar i Enric Corbella, de Lleida, crearen la Lliga de Defensa de l'Urgell amb un projecte alternatiu al que havia plantejat la Societat i que era nefast pels regants, basat en a) construir un sub-canal b) rescatar/comprar la Societat per 20 milions de pessetes i c) construcció d'un pantà per regar la part superior de l'Urgell.

Amb poc temps, la Lliga, fent mítings en tots els pobles de l'Urgell, obtingué importants mostres de suport i aconseguiria part dels seus objectius.

Aconseguiren que l'encarregat de fer el Subcanal fos el Sindicat de Regants, però amb la creació de la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre (CHE), finalment, seria aquest l'organisme que faria les obres del Subcanal, amb els plànols dels enginyers de la Societat, i sota la direcció del seu director, Carlos Valmaña.

Finalment, la Lliga també obtindria una concessió de 8 m³ pel Canal Auxiliar.

Protagonistes. Societat, Sindicat, CHE i Lliga de Defensa de l'Urgell

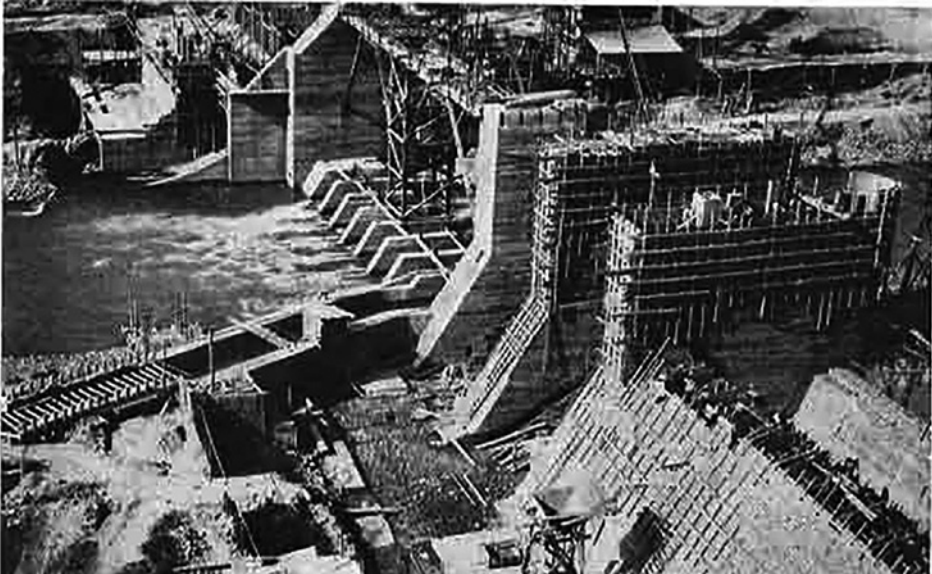
Fi del conflicte. A finals de 1927, la Comissió de Foment aprovava la construcció del Subcanal d'acord amb el programa de la Lliga de Defensa de l'Urgell, que desbaratà la idea inicial que tenia la Societat.

6) Campanya contra S.A. Canal d'Urgell. NO PAGAR EL NOVÈ.

Data 1933

Fets del conflicte. En una assemblea celebrada el març de 1933, el sindicat Unió Agrària –sota la influència del Bloc Obrer i Camperol– acordà enviar un comunicat al president de la Generalitat de Catalunya demanant la reversió del Canal d'Urgell i que s'aboleixi el pagament del novè a la companyia. A canvi pagarien 10 pessetes per hectàrea.

A finals de juliol de 1933, Unió Agrària convocà una assemblea a Bellvís, on es va denunciar la companyia explotadora del Canal i el Sindicat de Regants, per estar al servei de la Societat. A l'assemblea es va acordar: 1. La suspensió del novè i la seva substitució pel pagament en metàl·lic. 2. Dissolució del

Construcció de la presa de Sant Llorenç. Punt on agafa l'aigua el Canal Auxiliar.

Sindicat General de Recs perquè servia només a una minoria privilegiada. 3. Nomenar una comissió per a dirigir el conflicte. 4. Com a consigna, que tot l'Urgell no pagués el novè i que els pagesos s'enduguessin totes les garbes a les seves eres.

La Comissió es desplaçà ràpidament pels pobles de l'Urgell a la recerca de solidaritat, i tot l'Urgell secundà el moviment. Torregrossa, Linyola, Ivars, Bellcaire, les Borges Blanques, la Fuliola, Golmés, els Arcs, Vila-sana, Castellnou de Seana, foren els que destacaren més, però Bellvís duria la iniciativa.

El centre del conflicte, Bellvís, fou ocupat diverses vegades per la guàrdia civil, enviada pel governador i després de diversos incidents, detingueren els caps de la vaga i molts pagesos.

Finalment el conflicte es va solucionar. L'Estat dictà un decret, el 19 de juny de 1934, que substituïa el pagament del cànon o novè pel pagament en metàl·lic de 9 ptes. per jornal. Era el punt final a una reivindicació de la pagesia.

Per altra banda s'establí un nou pacte, signat a Lleida el 12 de juliol de 1934, pel que el Sindicat traspassava a la Societat els serveis de neteja de les sèquies i desguassos generals i el personal de vigilància de les aigües i s'acceptava i es ratificava el preu base de 9 ptes. –més variables– per jornal, fins a la fi de la concessió del Canal.

Fi del conflicte. Pacte entre el Sindicat i la Societat de 12 de juliol de 1934.

7) Diferències en el preu del cànon

Data. 1946 – 1950

Fets del conflicte. Les 9 pessetes del cànon de l'aigua, fixades al pacte de 1934, estaven condicionades al preu del Kg de blat, que marcava el Servei Nacional de Blat, però aquest establia dos preus, un pel blat d'entrega voluntària (2,2 ptes) i un altre, pel del "cupó" forçós (1,395 ptes). El conflicte se centrava en quin dels dos aplicar. La Societat considerava que s'havia d'aplicar el preu de l'entrega voluntària i el Sindicat de regants, el preu del "cupó" forçós.

Protagonistes. JCR i Empresa S.A: Canal d'Urgell

Fi del conflicte. Acord, signat el 23 d'octubre de 1950, entre els representants de la Junta Central de Regants i la Societat que estipulava un cànon de 40 ptes/jornal per a l'any 1951 i un de 60 ptes/ jornal per al 1952

8) Oposició a pagar el cànon a 60 ptes/jornal

Data. 1951

Fets del conflicte. A principis d'any, el governador civil de Lleida rebé escrits i nombrosos telegrams signats per caps de les germandats sindicals, síndics i presidents de comunitats i per alcaldes de la zona d'Urgell, però aquest es declarà incompetent i traslladà els escrits a la CHE. Aquesta resolgué que s'havia de pagar les 60 ptes.

Cal saber que la CHE controlava el Consell d'Administració de la Societat, ja que de les 12.800 accions que hi havia en circulació, la CHE en tenia 10.310 –de les quals, 7.297, les hi havia venut la Canadenca. Per tant la CHE era part en el conflicte i jutge.

Ningú protestà aquesta resolució però es començà una campanya per deixar de pagar.

La Societat va embargar els qui no pagaven, provocant situacions d'enfrontaments violents, com els de Bellvís o Torregrossa

Protagonistes. Caps de les germandats sindicals, presidents de comunitats i síndics i per alcaldes de la zona d'Urgell, terratinents i Societat

Fi del conflicte. Ordre de 17 de juny de 1952

9) Negativa dels regants a pagar 60 pessetes/jornal de cànon

Data. 1952

Fets del conflicte. Molts regants es sentiren enganyats i dissentiren de l'acord signat a l'octubre de 1950 i començà una lluita sorda contra la JCR i

la Societat. Un dels punts més àlgids de la confrontació fou l'any 1952 amb la formació d'un grup rebel de regants, liderats pel propietari Dr. Francesc Nart. Amb l'ajuda del governador civil, aconseguiren fer dimitir la Junta del Sindicat de Regants, ocupant ells, els rebels, els seus càrrecs. La confrontació amb la Societat estava servida.

Des d'aquell moment la no entesa entre el Societat i el Sindicat foren una constant i els conflictes estaven a l'ordre del dia, fins que, al febrer de 1953, la Societat va cedir i acceptà el tracte proposat pels regants.

Protagonistes. Societat, Junta Central de Regants i regants

Fi del conflicte. Al març de 1953 la Societat accepta les bases per a un pacte amistós entre la JCR i la Societat.

10) Enfrontament de la JCR contra la Societat a qui consideraven que espoliava els regants

Data. 1956

Fets del conflicte. Entre 1956 i fins a la reversió dels Canals d'Urgell es viuria una guerra sense quarter entre les dues entitats.

Al 1956, novament les desavinences venien per la interpretació del pacte de 1934 a l'hora d'estipular el preu del cànon. Lògicament la Junta Central de Regants sempre proposava una quantitat molt inferior a la que proposava la Societat.

L'oposició a cobrar el cànon i l'execució dels embargaments per part de la Societat va ser intensa i extensa. Els dos bàndols lluitaren amb les seves armes. La Societat feu servir les seves influències naturals, ja que la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre formava part de la Junta de Govern de la Societat i tenia línia directa amb el Ministeri d'Obres Públiques (MOP) i d'altres ministeris. En canvi, la JCR feia servir les idees revolucionàries del seu president Francesc Nart, que feren anar de corcoll la Societat i a tot l'Urgell. des de l'any 1951 fins al 1961. La Societat es va trobar amb un rival –Nart–, que la sorprenia. A més d'aconseguir que els regants no paguessin, va intentar que el país regant es fes l'amo de la Societat, proposant comprar les accions que tenia la CHE, va fer una proposta per llogar el Canal, intentà comprar les obligacions de la Societat –11 milions de pessetes– i quan la Societat, en no cobrar el cànon, es quedà sense fons i a la bancarrota, sense poder atendre les factures i els sous del personal, els deixaren els diners que necessitaren per fer funcionar el Canal.

El 29 de febrer de 1960, el Tribunal Suprem fallà a favor de la Societat i obligà els regants a pagar els cànon pendants, però al juny novament no es posaren d'acord en estipular el preu del cànon d'aquell any i tornaren al litigi.

Un nou moviment de regants, cansats del conflicte, i havent obtingut la promesa de la Societat d'arribar a un acord, es presentaren a eleccions del 1961, i les guanyaren.

Aquesta Junta pensava que tenia un acord aparaulat, però el miratge només durà uns mesos, fins que asseguts en una taula, la Societat es negà a signar els acords pactats, i tornaren al litigi fins a la reversió del Canal.

Protagonistes. Junta Central de Regants i Societat Canal d'Urgell

Fi del conflicte. L'aigua del Canal d'Urgell va ser el centre de desacords i enfrontaments durant els 101 anys que la S. A. Canal de Urgel tingué la concessió.

L'any 1965, en un acte multitudinari al Castell del Remei, el Govern espanyol reverteix els Canals d'Urgell als regants. Amb aquest acte es posà fi a la conflictivitat entre la Societat concessionària de les aigües del canal i els regants.

D'ALTRES CONFLICTES.

Els conflictes de la Societat amb pagesos, regants, propietaris de molins fariners, poblacions que rebien l'aigua del Canal, etc. foren nombrosos, però no sempre tenien la Societat com una part del conflicte. La possessió de l'aigua era objecte de recels i enfrontaments constants entre els mateixos regants. Cada any se'n plantejaven de nous.

Aquí en deixem una breu mostra...

1) L'abastiment d'aigua a Tàrrega

Data. 1893

Fets del conflicte. L'abastiment de l'aigua a la ciutat de Tàrrega, sol·licitat al 1892, generà un seguit de conflictes per la desídia de la S.A. Canal d'Urgell i per la por d'alguns terratinents i del Sindicat de regants a quedar-se sense aigua per als cultius.

Hi havia el temor que si es concedia desviar aigua del Canal cap a Tàrrega ben aviat ho demanarien altres poblacions i el cabal del Canal no seria suficient per abastir d'aigua les poblacions i molt menys per regar els camps de cultiu.

Protagonistes. Junta del Canal, Sindicat General de regants, grans propietaris com Ignasi Girona. Junta d'aigües de Tàrrega

Fi del conflicte. Al 1899, Ajuntament, Societat i Sindicat signen un pacte de concòrdia.

2) El canvi de cultius comportà un augment de regs i una disminució d'aigua per als molins

Data. 1894

Fets del conflicte. Un exemple d'aquest conflicte, el tenim en Eusebi Segarra, propietari d'un moli al Tarrós, que funcionava amb les aigües sobrants del Canal i per la que pagava 250 pessetes anuals. El 1894 demanà a la Societat que li rebaixessin el preu de l'aigua a la meitat, perquè amb l'augment del cultiu de l'alfals li arribava menys aigua i tenia dificultats per fer funcionar el molí.

3) Entre regants de Golmés i Bellpuig i Utxafava

Data. 1903 – 1930

Fets del conflicte. El 1875 es construí la boquera E2, per assegurar aigua a Utxafava. La boquera H2 que proveïa l'aigua a Golmés i Bellpuig ja existia. El Sr. Carulla, amo del molí de Castelnou, amb les *llímpies* anuals va anar rebaixant la llera de la H2, deixant a la E2 uns 0,25 metres més alta, provocant la disminució del cabal d'aigua corresponent a aquesta boquera.

El Síndic de Utxafava, pel seu compte, va fer rebaixar la llera de la E2. Amb tot la E2, portava menys aigua que H2 i quan els regants d'Utxafava volien regar, taponaven l'altra boquera amb terra i branques, per conduir el màxim d'aigua cap als seus camps. Materials que els de la H2 treien i col·locaven a la E2.

El descontentament dels regants els portà a trencar violentament el partidor de les dues boqueres i a trencar sovint els marges de terra de la H2.

La conflictivitat era de tal magnitud que en ocasions la Societat va demanar a la guàrdia civil de Bellpuig que reforcés el sequier i personal de vigilància.

El conflicte es resolgué quan, al juny de 1930, en una reunió a Mollerussa, s'acordà entre tots els implicats les normes per distribuir l'aigua d'aquestes boqueres. I la responsabilitat de complir-les i fer-les complir era de la Societat, que llogà un agent destinat, exclusivament, al control d'aquestes dues boqueres.

Protagonistes. Regants de Golmés, Bellpuig i Utxafava

4) Falta d'aigua als salts 10,11 i 12 de la segona sèquia

Data. 1904

Fets del conflicte. El president de la Sociedad Popular Tarraguense feu una reclamació a la junta de Govern del Canal, perquè els usuaris dels salts anteriors, la Vídua de Calaf i La Electra Urgellense, diàriament i de manera intermitent, li tallaven l'aigua i dificultaven a la seva empresa que pogués

subministrar electricitat amb regularitat. Demanava que es vigilés, dia i nit, la segona sèquia, en el tram comprès entre el molí de Calaf i el salt de La Popular.

Protagonistes. Propietaris Salts d'Aigua.

5) Mala distribució de la poca aigua que baixava pel canal.

Data. 1906

Fets del conflicte. L'any 1906 fou un any de sequeres i les collites de tardor i els alfalsos es van perdre. El Canal portava poca aigua i el caciquisme implantat en el Sindicat de regs afavoria que els Síndics i amics reguessin amb certa normalitat, i, a la resta dels pagesos, ben just els arribava l'aigua. I a més la Societat no s'atenia a raons i volia cobrar el novè.

Alguns propietaris modestos lideraren una forta oposició al Sindicat, però l'aliança amb els pagesos benestants i hisendats, que dirigiran el moviment, no els va permetre aconseguir els objectius que perseguïen

Protagonistes. Petita pagesia, pagesia benestant crítica amb la Restauració, hisendats absentistes

Fi del conflicte. Eleccions al Sindicat General de Regants.

6) Pagament del novè de “huertos y tardanies”

Data. 1917

Fets del conflicte. El cap d'explotació de la Societat envià una carta al cap de la segona secció, Baltasar Bergès de Belcaire, exigint-li més energia a l'hora de cobrar el cànon, als morosos dels anys 1915 i 1916. La Societat va contractar recaptadors especials, i els autoritzà a utilitzar els procediments executius necessaris per embargar les collites d'aquests morosos abans que les recollissin.

Un d'aquests morosos era l'Ajuntament d'Ivars d'Urgell, que havia rebutjat pagar el cànon de l'alfals en metàl·lic, basant-se en el conveni especial signat el 17 de juliol de 1867, que rebaixava el preu del cànon, a les terres que ja es regaven, abans de construir el canal.

Protagonistes. La Societat i els regants

7) Inundació de finques entre Fondarella i Mollerussa

Data. 1926

Fets del conflicte. En el seu moment, a Fondarella, es va fer una sèquia d'un metre de fondària i –com que no s'havia netejat– ara només tenia una fondària de 0,25 metres, i quan plovia molt es desbordava, inundant les terres adjacents.

Recollida del novè pels camions del port de Tarragona. Fons CGRCU. 1918

L'any 1919, els regants de Mollerussa ja havien demanat que s'arreglés, però corria l'any 1926 i encara no s'havia resolt el problema.

Protagonistes. La Societat i regants de Fondarella i Mollerussa.

8) Conflictes entre regants de Sidamon i Fondarella

Data. 1927

Fets del conflicte. Els regants de Sidamon acudiren al governador civil, denunciant que els de Fondarella no els donaven l'aigua, i havien hagut de demanar l'auxili de la guàrdia civil.

Protagonistes. Regants de Sidamon i Fondarella.

9) La democratització del Sindicat General de Regants.

Data. 1931

Fets del conflicte. A l'estiu de 1933, el conflicte es desplaçà al si del Sindicat General de Regants. La reglamentació del Sindicat de l'any 1863 afavoria una xarxa d'interessos molt ben travada, amb fortes connexions amb el caciquisme dels partits de torn, la Societat Canal i la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre.

El petit pagès no se sentia representat pel Sindicat. Existia una consciència, força generalitzada, que no defensava els interessos generals del país, sinó que treballava en benefici dels seus mateixos dirigents i dels grans propietaris.

L'arribada de la Segona República va estimular un ampli moviment de reforma encaminat a la democratització de les institucions i la voluntat de canviar el Sindicat prengué cos. L'alternativa a aquell Sindicat era força confusa i el governador va aconseguir que es nomenés una junta que assumiria les tasques del sindicat i posaria les bases per un nou reglament.

Fins a l'any 1936 que s'aprovà el nou reglament, la direcció del Sindicat va quedar en mans de la conjuntura política, i el que potser era pitjor, el país quedà sense una representació plenament legítima i veritablement representativa

Protagonistes. Regants i Sindicat General de Regants

Fi del conflicte. O. M. de 23 de gener de 1936, aprovant el nou Reglament del Sindicat

10) Conflicte regants Torregrossa

Data. Juliol – Agost 1934

Fets del conflicte. L'alcalde de Torregrossa demanà a la Societat que el Canal Auxiliar regués també el seu terme. La resposta fou que la Societat no podia autoritzar dita obra, perquè el Canal Auxiliar el feia la CHE. La petició fou enviada al Director de la CHE, aconsellant-li que l'acceptés.

Els de Torregrossa volien que el Canal Auxiliar passés i regués el seu terme, ja que amb la sequera, el Canal Principal no era suficient per regar-lo.

El 20 d'agost de 1934, cansats d'esperar i de tanta injustícia, decidiren acabar amb la situació i fer un cop de força, i així, l'alcalde seguit per 600 pagesos, atacaren les boqueres del Canal, en destruïren una i en dinamitaren dos més per, d'aquesta manera, agafar l'aigua que els feia falta. Fou la resposta de Torregrossa al "silenci" del Canal.

Protagonistes. Poble de Torregrossa i Societat

11) Llímpies en moltes poblacions. Uns exemples.

Data. Març, Abril i Maig de 1936

Fets del conflicte. La Societat havia assumit la responsabilitat del manteniment i llímpies de les sèquies i ramals. A fi de pal·liar el problema de l'atur forçós, que hi havia als pobles, va deixar en mans dels ajuntaments la contractació de personal per fer les llímpies.

A Bell-lloc es va contractar cinquanta homes, però el dia de començar a treballar, també es presentaren un gran nombre de persones: menors, vells i petits propietaris que també volien treballar en la neteja. Fou impossible organitzar cap brigada de neteja. Posteriorment llogarien 60 persones.

El Sindicat de Treballadors de Bell-lloc, adherit a la Unió Agrària, presentà una demanda contra l'empresa Canal d'Urgell, per no pagar els salaris reglamentaris als treballadors de les neteges de les sèquies. Els havien pagat a 6 pessetes i el Reglament de Treball Rural fixava el preu de les *llímpies*, a 6,50 pessetes en terreny eixut i a 7 pessetes en mullat.

Els treballadors de les neteges de les sèquies de Bellpuig també reclamaren la diferència del preu del jornal. L'alcalde de Bellpuig ho comunicà a la Societat, i aquesta contestà que la reclamació l'havien de fer a l'alcalde, donat que era ell qui els havia contractat.

Els 11 treballadors llogats, per a les *llímpies* de Seana, eren membres del Sindicat Unió Agrària i reclamaven cobrar el jornal a 6,50 pessetes i no a 6 com pagava l'empresa.

El divendres 22 de maig, a Torregrossa, començaren les *llímpies*, però el 23, al no obeir els treballadors les ordres de l'encarregat, se suspengueren. L'alcalde de Torregrossa ordenà als treballadors que continuessin les obres i també demanà a la Societat que arreglés els ponts del terme i avisà que en cas de continuar essent alcalde l'any vinent, la Societat no cobraria el cànon ni a l'ajuntament ni en cap edifici municipal.

La Societat declinava qualsevol responsabilitat en els treballs que es fan a Torregrossa.

Protagonistes. Treballadors de les *llímpies* i Societat

Fi del conflicte. El Jurat Mixt de Treball Rural condemnà l'empresa a pagar la diferència.

LA DESSECACIÓ DE L'ESTANY D'IVARS-VILASANA

Ja hi havia hagut un intent fallit de dessecar l'Estany, l'any 1919, que no va prosperar per l'oposició de la comarca.

El 1945, una empresa presenta un pla per la seva dessecació, que es va trobar amb l'oposició frontal dels pobles d'Ivars, Linyola, Poal, Bellví, ... i el Sindicat de Regants, però Canal d'Urgell informà favorablement de l'obra i la CHE l'autoritza. La mateixa Societat portà a terme –per delegació de l'empresa concessionària– la dessecació i la posada a punt de les terres pel cultiu de l'arròs.

Els anys 40, en l'etapa dura de la Dictadura, no es va poder fer cap altres mena d'oposició.

Els anys 60, l'empresa que havia dessecat l'estany amb subvencions estatals, posava a la venda tota la terra.

El 1993 es signà un protocol institucional per la recuperació de l'estany que es faria realitat quan el 2009 es va acabar d'omplir l'actual estany.

BIBLIOGRAFIA

- Les fonts que s'han consultat per elaborar aquest llistat de conflictes al voltant del Canal d'Urgell són:
- Arxiu Comarcal del Pla d'Urgell. Canal d'Urgell. Fons de la CGRCU
- Arxiu Comarcal del Pla d'Urgell. Canal d'Urgell. Fons de ACUDAM
- Arxiu Comarcal de l'Urgell. Fons Francesc Gassol del Talladell.
- Jaume BARRULL PELEGRÍ (2013). "Lluita pagesa i polítiques de reforma a la zona regada pel canal d'Urgell (1931-1936)". *Mascañà, Anuari* 4, pàg. 9-20.
- J. IGLESIAS, (1968). *Els conflictes del canal d'Urgell*. Barcelona. Editorial Rafael Dalmau.
- Manuel LLADONOSA (1978). "Un conflicte agrari: el canal d'Urgell i el pagament del novè". *Recerques: història, economia, cultura*, núm. 7, pàg. 117-124
- Maribel PEDROL ESTEVE, (2016). "Els canals d'Urgell. patrimoni material i immaterial de la gent de la plana". Ponència presentada al *IX congrés sobre sistemes agraris, organització social i poder local*, Alguaire, 20 a 22 d'octubre de 2016.
- Jordi SOLDEVILA (2006). "Canal d'Urgell: Caciquisme i regs. el conflicte del 1906" *Urtx: Revista cultural de l'Urgell*, núm 19 (Tàrraga), pàg. 301-318
- Ton SOLÉ i Esteve MESTRE (2013). "El projecte del Subcanal o Canal Auxiliar d'Urgell. Projectes i oposició (1924-1929)". *Mascañà*, núm. 4, pàg. 21-32.
- Ton SOLÉ i Esteve MESTRE (2018). "El conflicte del Canal d'Urgell (1951-1953)". *Mascañà*, núm. 9, pàg. 117-126.
- Ton SOLÉ i Esteve MESTRE (2018). "El conflicte del Canal d'Urgell (1956-1963)". *Miscel·lània d'estudis. Quaderns de El Pregoner d'Urgell*, núm. 31, pàg. 3-22.
- Jaume VILA RICART (1992). *Els canals d'Urgell i la seva història*. Diputació de Lleida

ARTICLES DE L'ESTANY

- Esteve MESTRE i ROIGÉ, Ton SOLÉ i BONET (2010). "Dessecació de l'estany (1). Notícies al BOP i a la Gazeta". *Quaderns de El Pregoner d'Urgell*, núm. 23 (Bellpuig), pàg. 21-28.
- Esteve MESTRE i ROIGÉ, Ton SOLÉ i BONET (2011). "Notes per a un article sobre l'estany d'Ivars". *Quaderns de El Pregoner d'Urgell*, núm. 24 (Bellpuig), pàg. 3-16.
- Josep RUBIÓ i CABECERAN (1977) *Ivars d'Urgell i l'antic estany*. Editorial Dilagro. Lleida.